

Naslov originala:
LE MYTHE DE SISYPHE
Albert Camus

Copyright © 2013 Echo Point Books & Media
Copyright © 2020 ovog izdanja KONTRAST izdavaštvo

Za izdavača:
Vladimir Manigoda

Urednica:
Ana Pejović

Prevod:
Vesna Injac

Lektura i korektura:
Kontrast izdavaštvo

Dizajn korica:
Sanja Polovina

Prelom:
Anica Lapčević

Štampa:
F.U.K. d.o.o.

Tiraž:
1000

Izdavač:
Kontrast, Beograd
Klaonička 2, Zemun
e-mail: jakkontrast@gmail.com
kontrastizdavastvo.com
facebook.com/KontrastIzdavastvo

ALBER KAMI

MIT O SIZIFU

Ogled o apsurdnu

Prevela s francuskog
Vesna Injac

KONTRAST
Beograd, 2020.

Paskalu Piji

„O dušo moja, životu besmrtnom ti ne teži,
već polje mogućeg ti iscrpi“
Pindar, Treća Pitijska oda

Stranice koje slede obrađuju apsurdnu osećajnost, koju nalazimo svuda u našem veku, a ne apsurdnu filozofiju, koju naše vreme, istinu govoreći, i nije spoznalo. Pre nego što počnemo, moramo najpre, zbog elementarnog poštenja, istaći ono što dugujemo pojedinim savremenim umovima. Nije mi namera da to krijem, što će se u radu i videti, jer ću ih često citirati i komentarisati.

Međutim, korisno je istovremeno da napomenem da je apsurd u ovom ogledu uzet kao polazna tačka, dok je do sada uglavnom uziman kao zaključak: U tom smislu, može se reći da ima nečeg provizornog u mom komentaru: ne može unapred da se sudi o poziciji koju on zauzima. Ovde ćemo naći samo opis, u njegovom čistom obliku, jednog duhovnog zla. Nikakva metafizika niti ikakvo verovanje za sada nisu tu upleteni. To su granice i jedino opredeljenje ove knjige.

APSURDNO RASUĐIVANJE

APSURD I SAMOUBISTVO

Postoji samo jedan istinski ozbiljan filozofski problem: samoubistvo. Odgovor na suštinsko filozofsko pitanje jeste zapravo razmišljanje o tome da li život vredi ili ne vredi da se proživi. Sva ostala pitanja – da li svet ima tri dimenzije, da li duh ima devet ili dvanaest kategorija – dolaze nakon toga. To su igrarije, treba najpre da se odgovori na ovo suštinsko pitanje. Ako je istina, kao što to želi Niče, da jedan filozof, da bi bio cenjen, mora da propoveda sopstvenim primerom, onda ćemo da shvatimo značaj tog odgovora jer će on da prethodi završnom činu. Sve su to očiglednosti koje su bliske srcu, ali koje treba da se prodube da bi postale jasnije i duhu.

Ako se zapitam na osnovu čega zaključujem da je takvo pitanje važnije od nekog drugog, odgovaram da je to zbog postupaka na koje ono obavezuje. Nikada nisam video nekoga da je umro zbog ontoloških argumenata. Galilej, koji je zastupao jednu značajnu naučnu istinu, javno je se odrekao, najlakše na svetu, čim je ona njegov život dovela u opasnost. U izvesnom smislu, postupio je dobro. Ta istina nije vredela da zbog nje bude spaljeno. Potpuno je nevažno da li se Sunce okreće oko Zemlje ili Zemlja oko Sunca. Sve u svemu, to je beznačajno pitanje. Nasuprot tome, vidim da mnogi ljudi umiru jer smatraju

da život nema smisla. Vidim i neke druge koji se paradoksalno ubijaju zbog ideja ili iluzija koje njihovim životima daju izvesni smisao (ono što nazivamo razlogom za život istovremeno je i izvanredan razlog da se umre). Smatram, dakle, da je smisao života najvažnije pitanje. Kako na njega da se odgovori? Za sve suštinske probleme, podrazumevam tu i one koji mogu da dovedu do smrti, kao i one koji uvećavaju strast za životom, verovatno postoje samo dva metoda mišljenja: La Palisov i Don Kihotov. Jedino ravnoteža očiglednog i lirskog može da omogući istovremen pristup i emocijama i jasnoći. U jednom predmetu, istovremeno tako skromnom i tako prepunom patetike, učena i klasična dijalektika, dakle, mora da ustupi mesto jednom skromnijem duhovnom stavu, koji u isti mah proističe iz zdravog smisla i iz simpatije.

O samoubistvu se uvek raspravljalo samo kao o društvenoj pojavi. Nasuprot tome, ja ovde započinjem pitanjem o odnosu individualne misli i samoubistva. Takav čin priprema se u tišini srca, poput nekog velikog dela. Ni čovek sam za njega ne zna. Jedne večeri, on puca ili se davi. Pričali su mi jednom o nekom građevinskom poslovođi koji se ubio zato što je izgubio kćerku pre pet godina, da se od tog doba mnogo promenio i da ga je događaj potpuno „potkopao“. Ne može da se poželi preciznija reč. Početak mišljenja, to znači i početak sopstvenog potkopavanja. Društvo u tim počecima ne može mnogo da učestvuje. Crv se nalazi u čovekovom srcu. Tu on i treba da se potraži. Treba da se prati i razume ta smrtna igra koja vodi od lucidnosti suočene sa egzistencijom do bekstva izvan svetlosti uma.

Postoji mnogo razloga za jedno samoubistvo, i uopšte uzevši, najočigledniji razlozi nisu uvek bili i najdelatniji. Samoubistvo se retko izvodi (pretpostavka, ipak, nije

isključena) na osnovu rasuđivanja. Ono što izaziva krizu gotovo uvek je nemoguće kontrolisati. Novine često govore o „intimnim tugama“ i „neizlečivim bolestima“. Ovakva objašnjenja su prihvatljiva. Međutim, potrebno je da se zna i to da li je baš tog dana očajnikov prijatelj s njim razgovarao nekim ravnodušnim tonom. Možda je on i krivac. Jer i to može da bude dovoljno da podstakne svu ogorčenost i svu obeshrabrenost, koje su do tada bile još skrivene.¹ Ali, ako je teško da se odredi tačan trenutak, suptilni korak u kome se duh odlučio na smrt, mnogo je lakše izvući iz samog čina posledice koje on pretpostavlja. Ubiti se, u izvesnom smislu, kao u melodrami, znači priznati. Znači priznati da nas je život prevazišao i da ga nismo razumeli. Međutim, ne idimo suviše daleko u ovim analogijama, nego se vratimo običnim rečima. To samo znači priznati da život „nema smisla“. Naravno, živeti nikada nije lako. Mi obično nastavljamo da činimo postupke koje nam život nameće iz mnogobrojnih razloga, od kojih je prvi svakako navika. Umreti dobrovoljno znači da smo prepoznali, čak instinktivno osetili, beznačajni karakter te navike, odsustvo bilo kakvog dubljeg razloga za život, besmisleni karakter svakodnevnog delovanja i beskorisnost patnje.

Koji je, dakle, taj neuhvatljivi osećaj koji duhu oduzima san neophodan za život? Svet koji možemo da objasnimo, čak i lošim razlozima, blizak nam je. Međutim, naprotiv, u jednom svetu odjednom lišenom iluzija i jasnoće, čovek se oseća kao stranac. To je izgnanstvo bez povratka, jer je čoveku oduzeto sećanje na izgubljenju

1) Ne želimo da propustimo priliku da označimo relativni karakter ovog oglada. U stvari, samoubistvo može da bude u vezi sa mnogo časnijim razlozima. Primer: politička samoubistva, zvana „protestna“, tokom kineske revolucije.

domovinu ili nada u obećanu zemlju. Taj razdor između čoveka i njegovog života, između glumca i njegovog dekora: to je upravo osećaj apsurdnosti. Pošto su svi zdravi ljudi razmišljali o sopstvenom samoubistvu, možemo da priznamo, bez dodatnih objašnjenja, da postoji direktna veza između tog osećaja i težnje ka ništavilu.

Predmet ovog ogleđa je upravo odnos između apsurdna i samoubistva, ona tačka u kojoj je samoubistvo rešenje apsurdna. Mogao bi da se postavi princip da ono što čovek koji ne vara smatra istinom i treba da upravlja njegovim postupcima. Verovanje u apsurdnost egzistencije treba, dakle, da upravlja njegovim ponašanjem. Opravdana je radoznalost kad se čovek zapita, jasno i bez lažne patetike, da li zaključak ovakve vrste zahteva da se što brže napusti jedno neshvatljivo stanje. Govorim ovde, razume se, o ljudima spremnim da budu dosledni sami sebi.

Postavljen u jasnim terminima, ovaj problem može istovremeno da izgleda i jednostavan i nerešiv. Međutim, pogrešno se pretpostavlja da iz jednostavnih pitanja proizlaze i jednostavni odgovori i da očiglednost za sobom povlači očiglednost. A priori, i obrnuto izražavajući problem, isto kao što se neko ubija ili ne ubija, izgleda kao da postoje samo dva filozofska rešenja – da ili ne. To bi bilo isuviše lepo. Ali potrebno je da se uzmu u obzir i oni koji uvek pitaju, a nikada ne donose zaključke. Ja ovde jedva da pravim neku ironiju: radi se o većini. Isto tako vidim da oni koji odgovaraju sa „ne“, deluju kao da misle „da“. U stvari, ako prihvatim ničeansko polazište, onda oni misle „da“ na jedan ili drugi način. Nasuprot tome, dešava se često da se ubijaju oni koji su bili potpuno uvereni u smisao života. Ove protivrečnosti su stalne. Može čak da se kaže da nikada i nisu bile tako žive kao na ovoj tački gde, naprotiv, logika izgleda tako poželjna. Opšte je mesto poređenje filozofskih teorija sa ponašanjem onih koji ih pro-

povedaju. Međutim, ipak treba reći da među misliocima koji su poricali smisao života nijedan, izuzev Kirilova koji pripada književnosti, Peregrinosa koji se rađa iz legende² i Žila Lejera koji se uzdiže iz hipoteze, nije u svojoj logici otišao do potpunog odbacivanja života. Često se navodi, šale radi, Šopenhauer koji je sastavljao pohvale samoubistvu za bogatom trpezom. Međutim, to uopšte nije stvar za šalu. Ovaj način da se tragično ne shvati suviše ozbiljno nije tako opasan, ali on završava osudom čoveka koji tako čim raspolaže. Treba li onda, pred svim ovim protivrečnostima i nejasnoćama, da verujemo da ne postoji nikakav odnos između mišljenja koje možemo da imamo o životu i čina koji izvršavamo da bismo ga napustili? Ne preterujemo uopšte u tom smislu. U vezanosti čoveka za svoj život, postoji nešto mnogo jače od svih muka ovog sveta. Sud tela vredi isto toliko koliko i sud duha, i telo uzmiče pred uništenjem. Pre stičemo naviku da živimo nego onu da mislimo. U toj trci koja nas svakim danom gura malo bliže u smrt, telo zadržava ovu nenadoknativu prednost. Najzad, suština ove protivrečnosti počiva u onome što ću da nazovem „uzmicanjem“, jer je ona istovremeno i manje i više od „zadovoljstva“ u paskalovskom smislu. Smrtno uzmicanje, koje je treća tema ovog ogleada, jeste nada. Nada u neki drugi život koji treba da se „zasluži“, ili obmana onih koji ne žive samog života radi već za neku veliku ideju koja ga prevazilazi, uzvisuje, oplemenjuje daje mu misao i izdaje ga.

Sve ovo doprinosi tome da se karte pomešaju. Nije se do sada igralo rečima i izigravalo verovanje da odricanje

2) Slušao sam kako pričaju o nekom Peregrinosovom sledbeniku, posleratnom piscu, koji se, pošto je završio svoju prvu knjigu, ubio da bi privukao pažnju na svoje delo. Pažnja je, zaista, bila izazvana, ali je knjiga ipak loše ocenjena.

smisla životu nužno vodi u izjavu da život nema smisla. Zapravo, postoji nikakva usiljena srazmera između ova dva suda. Jedino je potrebno da odbijemo da nas zavedu zbrke, razdori i nedoslednosti na koje smo do sada ukazivali. Potrebno je da se sve to odbaci i da se ide pravim putem prema istinskom problemu. Čovek se ubija zato što život nema smisla, eto nesumnjive, pa ipak neplodne, istine jer je već otrcana i opšte poznata. Međutim, da li ovaj napad na život, ovo opovrgavanje u koje smo zaronjeni, izlazi upravo iz toga što život zaista nema nikakvog smisla? Da li njegova apsurdnost zahteva da iz njega pobjegnemo u nadu ili samoubistvo – eto šta je potrebno da se rasvetli, ispita i objasni, a sve ostalo ćemo da ostavimo po strani. Da li apsurd zahteva smrt – ovom problemu treba se da prednost pred drugima, izvan svih metoda mišljenja i igara nezainteresovanog duha. Nijanse, protivrečnosti, psihologija, koje (jedan) „objektivni“ duh ume uvek da uvede u sve probleme, nemaju svoje mesto u ovom istraživanju i ovoj strasti. Potrebna je samo jedna nepravična misao, to jest logična. A to nije lako. Uvek je lako biti logičan. Ali je gotovo nemoguće biti logičan do kraja. Ljudi koji umiru od svoje sopstvene ruke slede tako do kraja silazni put svojih osećanja. Razmišljanje o samoubistvu daje mi, dakle, priliku da postavim problem koji me jedino i zanima: postoji li logika sve do smrti? To mogu da znam samo ako stavim rasuđivanje, bez nereda strasti, jedino u svetlu očiglednog, rasuđivanje kome sam ovde naznačio poreklo. To je ono što ja nazivam apsurdnim rasuđivanjem. Mnogi su ga započeli. Još ne znam da li su ga se i pridržavali.

Kada Karl Jaspers, otkrivajući da je nemoguće uspostaviti jedinstvo sveta, uzvikuje: „Ovo ograničenje me vodi ka meni samom, tamo gde se više ne povlačim iza

objektivnog gledišta koje ja samo predstavljam, tamo gde ni ja sam ni egzistencija drugog ne mogu više da postanu predmet za mene“, on podseća, posle mnogih drugih, na te puste i sušne predele gde misao stiže do svojih granica. Posle mnogih drugih, da, bez sumnje, ali koji se toliko žure da odatle pobegnu! Na ovu poslednju okretnicu, na kojoj misao posrće, mnogi su ljudi stigli, čak i oni najskromnijeg duha. Ovi su se tada odricali onoga što im je bilo najdraže – svog života. Drugi, prinčevi duha, takođe su se odricali – u svojoj najčistijoj pobuni oni su pristupali samoubistvu svoje misli. Nasuprot tome, istinski napor jeste da se na toj okretnici održimo, koliko god je duže moguće, i da izbliza ispitamo čudesnu vegetaciju tih udaljenih predela. Postojanost i oštroumnost su povlašćeni gledaoci ove nečovečne igre u kojoj apsurd, nada i smrt razmenjuju svoje replike. Figure ovog plesa, istovremeno jednostavnog i prefinjenog, duh može tada da ispita pre no što ih pojasni i oživi.

APSURDNI ZIDOVI

Kao i velika dela, i duboka osećanja uvek znače mnogo više nego što su svesna da to kazuju. Postojanost nekog kretanja ili nekog odbijanja u jednoj duši ponovo se nalazi u navikama činjenja ili mišljenja, i nastavlja se u posledicama koje sama duša i ne poznaje. Velika osećanja nose sa sobom svoj svet, sjajan ili bedan. Ona svojom strašću osvetljavaju jedan isključivi svet, u kome potom pronalaze svoje podneblje. Postoji i svet ljubomore, ambicije, egoizma ili velikodušnosti. Svet, to jest jedna metafizika i duhovni stav. Ono što je istinito za osećanja, već usavršena, biće još istinitije za emocije, u osnovi isto tako neodređene, istovremeno i tako zamršene i „izvesne“, isto tako udaljene i „prisutne“, kao one koje nam pruža lepota ili koje stvara apsurd.

Osećanje apsurdna na uglu bilo koje ulice može da iznenadi svakog čoveka. Takvo kakvo je, u svojoj nepodnošljivoj ogoljenosti, u svojoj svetlosti bez sjaja, nepojmljivo je. Ali i sama ova poteškoća zaslužuje promišljanje. Verovatno je istina da nam čovek ostaje zauvek nepoznat i da u njemu uvek ima nešto neukrotiv o što nam izmiče. Međutim, praktično, ja poznajem ljude, prepoznajem ih po njihovom ponašanju, po sveukupnosti njihovog delanja, po posledicama koje njihov prolaz prouzrokuje u

životu. Isto tako, sva ta iracionalna osećanja koje analiza ne bi mogla da pojasni, ja mogu praktično da definišem, praktično da ih procenim, da sjedinim sveukupnost njihovih posledica u kategoriji inteligencije, da razumem i zabeležim sva njihova lica, da opišem njihov svet. Sigurno je da jednog istog glumca neću lično bolje da upoznam, makar ga gledao i sto puta na sceni. Ipak, ako napravim zbir svih junaka koje je on igrao i ako kažem da ga malo bolje poznajem u stotom odigranom liku, zna se da će u tome postojati i jedan deo istine. Jer je ovaj očigledni paradoks istovremeno i jedna poučna priča, koja ima čak i svoju moralnu pouku. Ta pouka nas uči tome da se čovek određuje kako po svojim pretvaranjima, tako i po svojim iskrenim zanosima. Isto je tako, ali za notu niže, i sa nedokučivim osećanjima srca, delimično otkrivenim u nizu postupaka koje ona podstiču i duhovnim stavovima koje ona pretpostavljaju. Oseća se dobro da na ovaj način definišem jedan metod. Ali se isto tako dobro oseća da taj metod proističe iz analize, a ne iz saznanja. Pošto metode sadrže metafizičke kategorije, one i ne znajući razotkrivaju zaključke za koje ponekad tvrde da ih još ne poznaju. Tako se poslednje stranice neke knjige već nalaze na njenim prvim stranicama. Ova poteškoća je neizbežna. Metod, ovde definisan, zastupa mišljenje da je svako istinito saznanje nemoguće. Jedino mogu da se nabroje prividi i da se oseti ambijent.

Možda ćemo ovo neuhvatljivo osećanje apsurdnosti moći da dostignemo u raznovrsnim ali bliskim nam svetovima inteligencije, veštini življenja ili, ukratko, u umetnosti. Podneblje apsurdnosti je na početku. Kraj – to je apsurdni svet i onaj duhovni stav koji osvetljava taj svet sopstvenom svetlošću da bi na kraju zablistalo njegovo povlašćeno i nemilosrdno lice koje duh zna da mu prizna.

*

Svi veliki postupci i sve velike misli imaju beznačajne začetak. Velika dela često se rađaju na uglu neke ulice ili pak u buci nekog restorana. Tako je i sa apsurdom. Apsurdni svet, više nego ijedan drugi, izvlači svoju uzvišenost iz ovog bednog rođenja. U izvesnim situacijama odgovoriti sa „ništa“ na pitanje o prirodi misli, može da bude neiskrenost kod jednog čoveka. Voljena bića znaju to vrlo dobro. Ali ako je ovaj odgovor iskren, ako on pokazuje ono jedinstveno stanje duše kad praznina postaje rečita, kada je lanac svakodnevnih postupaka prekinut, kad srce uzalud traga za karikom koja ga obnavlja, tada je on prvi znak apsurdnosti.

Dešava se da se dekor sruši. Ustajanje, tramvaj, četiri sata u kancelariji ili u fabrici, obrok, tramvaj, četiri sata rada, obrok, san, i ponedeljak utorak sreda četvrtak petak i subota u istom ritmu, ovaj put se najčešće lako sledi. Ali jednog dana, pojavljuje se „zašto“ i sve započinje umorom u znaku čuđenja. „Započinje“, to je značajno. Umor se nalazi na kraju postupaka mahinalnog nesvesnog života, ali upravo s njim i započinje kretanje svesti. On svest budi i podstiče njen daljnji rad. Nastavak – to je nesvesno vraćanje u lanac života, ili konačno buđenje. Na kraju buđenja, s vremenom, dolazi i posledica: samoubistvo ili oporavak. Sam po sebi umor ima nečega gadnog. Ovde, međutim, moram da zaključim da je on dobar. Jer sve započinje sa svešću i sve vredni samo zahvaljujući njoj. Ova zapažanja nemaju ničega originalnog. Ali su očigledna: to je dovoljno za neko vreme, za priliku jednog sažetog istraživanja porekla apsurdna. Jednostavna „briga“ je u početku svega.

Na isti način, vreme nas nosi i tokom svih životnih dana bez sjaja. Ali uvek dođe trenutak kada i vreme treba da se ponese. Mi živimo od budućnosti: „sutra“, „kasni-